

CUPRINS

Cuvânt-înainte	7
Abrevieri	13

TITLUL I NOȚIUNI DE DREPT INTERTEMPORAL

Capitolul I. Noțiuni generale	17
<i>Secțiunea I. Necesitatea și utilitatea dreptului intertemporal</i>	17
§ 1. <i>Aplicarea în timp și spațiu a normelor juridice. Generalități</i>	17
1. Coordonatele spațio-temporale ale normelor juridice	17
2. Localizarea normelor juridice	19
3. Conflictul de/între norme juridice	20
4. Soluționarea conflictelor dintre normele juridice	22
§ 2. <i>Modalități de soluționare a conflictului de legi în timp</i>	23
A. SOLUȚII TEORETICE	23
5. Teoria drepturilor câștigate	23
6. Teoria faptului consumat	23
7. Teoria situațiilor juridice în curs	23
8. Teoria normativistă	24
9. Modalitatea de aplicare în timp a legii este, teoretic, nelimitată	25
10. Soluția reținută. Eficacitatea multiplă și variată a aplicării în timp a legii	28
B. MIJLOACE TEHNICO-JURIDICE	30
11. Mijloacele juridice de soluționare a conflictului de legi în timp. Normele conflictuale (de drept intertemporal)	30
12. Limitele obiectului cercetării monografice	33
<i>Secțiunea a II-a. Noțiunea, conținutul și delimitarea dreptului intertemporal</i>	33
§ 1. <i>Noțiunea și diviziunea dreptului intertemporal</i>	33
13. Definiție și terminologie	33
14. Conținutul dreptului intertemporal	42
15. Diviziunea dreptului intertemporal	45
§ 2. <i>Natura juridică a dreptului intertemporal</i>	46
16. Controversa asupra naturii juridice a dreptului intertemporal	46

17. Teza negaționistă. Dreptul intertemporal nu este autonom, ci o simplă formă de aplicare a normelor de drept material.....	46
18. Teza autonomiei dreptului intertemporal	48
§ 3. <i>Delimitarea dreptului intertemporal</i>	49
19. Dreptul intertemporal și dreptul tranzitoriu	49
20. Dreptul intertemporal și dreptul internațional privat	51
Secțiunea a III-a. Izvoarele dreptului intertemporal	53
§ 1. <i>Preliminarii</i>	53
21. Noțiunea de izvor al dreptului intertemporal	53
22. Clasificarea izvoarelor dreptului intertemporal	53
§ 2. <i>Cadrul legislativ</i>	54
A. PRELIMINARII	54
23. Precizări prealabile.....	54
B. DREPTUL INTERN (NAȚIONAL)	55
24. Constituția României.....	55
25. Vechiul drept intertemporal civil și procesual civil	59
26. Noul drept intertemporal civil și procesual civil.....	62
27. Dreptul penal și procesual penal	66
28. Dreptul contravențional.....	69
§ 3. <i>Drept comparat</i>	71
29. Dreptul anglo-american.....	71
30. Dreptul basarabean.....	85
31. Dreptul brazilian	86
32. Dreptul francez.....	87
33. Dreptul italian	91
34. Dreptul portughez	94
35. Dreptul québécois	94
36. Dreptul spaniol.....	96
§ 4. <i>Scurte concluzii</i>	97
37. Enumerare	97
Capitolul II. Obiectul dreptului intertemporal (Conflictul de legi în timp)	99
§ 1. <i>Preliminarii</i>	99
A. PRECIZĂRI ȘI DELIMITĂRI TERMINOLOGICE	99
38. Precizări prealabile (terminologice și metodologice)	99
39. Noțiunile de „lege” și „normă juridică”, act juridic sau „fapt juridic” și de „situație juridică”	101

B. IZVOARELE NORMELOR JURIDICE GENERAL-ABSTRACTE (IZVOARELE DREPTULUI OBIECTIV)	112
40. Noțiuni generale.....	112
41. Clasificarea legilor	115
C. IZVOARELE NORMELOR JURIDICE INDIVIDUAL-CONCRETE (IZVOARELE DREPTURILOR SUBIECTIVE ȘI OBLIGAȚIILOR CONCRETE)	117
42. Noțiuni generale.....	117
43. Clasificarea izvoarelor drepturilor subiective și obligațiilor civile.....	118
§ 2. <i>Existența conflictului de legi în timp</i>	121
A. DATELE PROBLEMEI	121
44. Precizări prealabile.....	121
B. PREMISELE CONFLICTULUI DE LEGI ÎN TIMP	122
45. Enumerare	122
C. ANALIZA PREMISELOR CONFLICTULUI DE LEGI ÎN TIMP	124
46. Prima condiție: Existența unei norme juridice inovatoare	124
47. A doua condiție: Existența unui act, fapt sau situații apărute înainte de intrarea în vigoare a legii noi	126
48. A treia condiție: Actul, faptul sau situația anterioară este susceptibilă de a fi afectată de dispozițiile legii noi	128
§ 4. <i>Conflictul aparent de legi în timp</i>	130
49. Cazuri	130
50. Alte cazuri	132
51. Problema legilor abrogative, abolitive, confirmative, sanatorii și rectificative	134
52. Cazul legilor de dispensă	143
53. Legile interpretative	144
54. Legile de organizare judiciară, de competență și de procedură	154
§ 4. <i>Obiectul dreptului intertemporal și rolul judecătorului</i>	155
A. DATELE PROBLEMEI	155
55. Precizări prealabile.....	155
56. Plan.....	164
B. ROLUL JUDECĂTORULUI: ÎNTRE IURISDICTIO ȘI IURISCREATIO	164
57. Judecătorul spune numai dreptul care a fost și nu dreptul care este (ori trebuie să fie)?	164
58. Judecătorul spune, uneori, dreptul care este (sau trebuie să fie).....	165
59. Activitatea judecătorului. Natura hotărârilor judecătorești	165
C. DREPTUL INTERTEMPORAL ȘI FUNCȚIA JUDICIARĂ	167
60. Principiul aplicării directe sau automate a dreptului	167

61. Judecătorul soluționează disputa ori cererea potrivit <i>lex temporis facti</i>	170
62. Irelevanța distincției dintre hotărârile declarative și cele constitutive de drepturi.....	172
Capitolul III. Teorii de drept intertemporal	174
<i>§ 1. Mijloacele teoretice de soluționare a conflictului de legi în timp. Teoriile de drept intertemporal</i>	174
A. SOLUȚII TEORETICE POSIBILE	174
63. Problema fundamentală a dreptului intertemporal	174
64. Soluții teoretice posibile de rezolvare a conflictului de legi în timp.....	176
65. Plan.....	177
B. TEORIA DREPTURILOR CÂȘTIGATE SAU DOBÂNDITE (IURA QUÆSITA, DIRITTI ACQUISITI, VESTED RIGHTS)	178
66. Scurt istoric	178
67. Variantele teoriei drepturilor câștigate.....	179
68. Caracterizare generală.....	180
69. Criteriul neretroactivității legii noi. Existența unui drept câștigat. Noțiunile de „drept dobândit” și „simplă expectativă”	180
70. Aplicații.....	183
71. Precizări prelabile.....	183
72. Principiul aplicării imediate a legii noi	184
73. Regula neretroactivității legii noi.....	186
74. Prezentare generală.....	188
75. Criteriul retroactivității. Noțiunea de „drept câștigat”	189
76. Importanța juridică.....	192
77. Insuficiența/Limitele teoriei drepturilor câștigate.....	197
C. TEORIA FAPTELOR CONSUMATE, ÎNDEPLINITE SAU REALIZATE (FACTA PRÆTERITA, FAITS ACCOMPLIS, FATTI COMPIUTI)	202
78. Precizări prelabile.....	202
79. Plan.....	207
80. Prezentare generală	207
81. Retroactivitatea legii noi „à raison d'un fait passé”	208
82. Neretroactivitatea legii noi.....	212
83. Aplicații.....	215
84. Prezentare generală	215
85. Aplicații.....	219
86. Excepții de la „neretroactivitatea” legii noi	219
87. Importanța teoriei faptului consumat	220
88. Insuficiența/Limitele teoriei faptului consumat	220
D. TEORIA SITUAȚIILOR JURIDICE ÎN CURS (DOCTRINA APLICĂRII IMEDIATE A LEGII NOI A LUI PAUL ROUBIER)	225
89. Prezentare generală	225

90. Retroactivitatea legii noi	230
91. Aplicarea imediată a legii noi	234
92. Supraviețuirea legii vechi.....	243
93. Aspecte speciale.....	247
94. Importanța teoriei lui Paul Roubier.....	250
95. Insuficiența/Limitele teoriei aplicării imediate a legii noi	251
E. TEORIA NORMATIVISTĂ (STRUCTURALISTĂ)	259
96. Caracterizare generală.....	259
97. Retroactivitatea legii noi	264
98. Aplicarea imediată a legii noi	271
99. Supraviețuirea legii vechi.....	274
100. Prezentare generală	276
101. Prezentare generală	281
102. Retroactivitatea legii noi	282
103. Aplicarea generală a legii noi sau supraviețuirea legii vechi. Problema „dispersiunii faptelor”.....	285
104. Retrospectivitatea legii noi.....	286
105. Importanța teoriei normativiste	290
106. Insuficiența/limitele teoriei normativiste	291
107. În loc de concluzii	298

TITLUL II

PRINCIPIILE DREPTULUI INTERTEMPORAL CIVIL

Capitolul I. Noțiuni generale privind aplicarea legii civile în timp	300
§ 1. Preliminarii	300
108. Cadrul spațio-temporal de aplicare a normelor juridice civile.....	300
109. Plan.....	301
§ 2. Aplicarea în timp a legii civile	302
110. Durata legii.....	302
111. Intrarea în vigoare a legii	304
112. Modificarea și completarea legii.....	306
113. Suspendarea legii	306
114. Ieșirea din vigoare a legii	307
§ 3. Conflictele de legi civile în timp.....	310
115. Precizări prealabile.....	310
116. Cazuri de conflicte civile intertemporale	312
Capitolul II. Principiile dreptului intertemporal civil	325
Secțiunea I. Principiul neretroactivității legii civile noi	325
§ 1. Noțiuni generale	325
117. Definiție și terminologie	325

118. <i>Sedes materiae</i>	326
119. Fundament.....	327
120. Conținutul și întinderea principiului neretroactivității legii noi.....	330
§ 2. <i>Delimitarea trecutului de viitor. Retroactivitatea legii civile noi</i>	333
A. CRITERIUL DE DEMARCAȚIE A TRECUTULUI DE VIITOR	333
121. Datele problemei	333
122. Criterii de demarcație. Enumerare	335
123. Teoria drepturilor câștigate	336
124. Teoria faptului consumat	337
125. Teoria lui Paul Roubier	338
126. Teoria normativistă	342
127. Apreciere critică.....	346
128. Criteriul reținut: Reevaluarea juridică a actului sau faptului săvârșit sau produs înainte de intrarea în vigoare a legii noi.....	348
B. NATURA JURIDICĂ (MECANISMUL) A RETROACTIVITĂȚII	349
129. Precizări prealabile.....	349
130. Retroactivitatea este o ficțiune a legii.....	350
131. Retroactivitatea este intrarea în vigoare anticipată a normei noi	352
132. Retroactivitatea este o măsură legislativă concretă.....	354
133. Retroactivitatea este reevaluare juridică a trecutului	357
§ 3. <i>Problema retrospectivității. Formele, gradele și limitele retroactivității</i>	358
134. Problema retrospectivității legii noi	358
135. Gradele retroactivității	362
136. Limitele retroactivității	363
Secțiunea a II-a. Principiul aplicării imediate a legii noi	365
§ 1. <i>Noțiuni generale</i>	365
137. Definiție și terminologie	365
138. <i>Sedes materiae</i>	370
139. Fundament.....	373
§ 2. <i>Domeniul principiului aplicării imediate a legii civile noi</i>	375
140. Delimitarea principiului aplicării imediate a legii noi	375
141. Criteriul aplicării imediate a legii noi	376
Secțiunea a III-a. Principiul supraviețuirii legii vechi	378
§ 1. <i>Noțiuni generale</i>	378
142. Definiție și terminologie	378
143. <i>Sedes materiae</i>	379
144. Fundament.....	381
145. Natura juridică.....	383
§ 2. <i>Domeniul de aplicare a legii vechi</i>	385
146. Delimitarea principiului supraviețuirii legii vechi	385

147. În principiu, situațiile juridice în curs sunt guvernate de legea veche	387
148. Situațiile juridice în curs de constituire, modificare sau stingere	390
149. Situațiile juridice în curs de realizare	396
150. Limitele supraviețuirii legii vechi	397
<i>§ 3. Excepții de la principiul supraviețuirii legii vechi. Aplicarea legii noi situațiilor în curs</i>	397
A. DATELE PROBLEMEI	397
151. Determinarea legii aplicabile situațiilor în curs	397
B. DELIMITAREA DOMENIULUI APLICĂRII GENERALE A LEGII NOI SITUAȚIILOR ÎN CURS	398
152. Precizări prealabile	398
153. Distincția dintre situații juridice obiective (legale) și situații juridice subiective (individuale)	400
154. Distincția dintre dispozițiile imperative sau prohibitive și cele dispozitive cuprinse în legea nouă	403
155. Aprecieri critică	403
156. Precizări prealabile	409
157. Criteriul aplicării exclusive (generale) a legii noi	410
C. APLICAREA EXCLUSIVĂ (GENERALĂ) A LEGII NOI ÎN SISTEMUL NOULUI COD CIVIL	411
158. Enumerare și caracterizare generală	411
159. Legile relative la starea și capacitatea persoanelor	412
160. Legile relative la raporturile conjugale	413
161. Legile relative la relațiile de rudenie	414
162. Legile relative la obligația legală de întreținere	414
163. Legile relative la raporturile de proprietate	414
164. Legile relative la raporturile de vecinătate	415
165. Legile relative la regimul general al bunurilor	415
167. Datele problemei	415
168. Limitele aplicării exclusive (generale) a legii noi	417
Capitolul III. Probleme speciale privind aplicarea în timp a legii civile	419
<i>§ 1. Considerații generale</i>	419
169. Precizări prealabile	419
170. Plan	419
<i>§ 2. Legea aplicabilă nulității actului juridic civil</i>	420
A. NOȚIUNI GENERALE	420
171. Precizări prealabile	420
172. Datele problemei	420
B. CONTROVERSA ASUPRA LEGII APLICABILE NULITĂȚII	423
173. Prima opinie: Aplicarea imediată a legii noi	423

174. A doua opinie: Aplicarea legii vechi cauzelor de nulitate, iar a legii noi doar efectelor nulității	428
175. A treia opinie: Aplicarea legii noi în temeiul voinței tacite a părților.....	433
176. A patra opinie: Nulitatea este supusă legii în vigoare la data încheierii actului	434
C. SOLUȚIA REȚINUTĂ. PREVEDERILE NOULUI COD CIVIL	436
177. Soluția reținută	436
178. Prevederile Noului Cod civil.....	437
<i>§ 3. Legea aplicabilă formalităților de publicitate imobiliară</i>	<i>442</i>
179. Datele problemei	442
180. Suprimarea sau reînnoirea formalităților de publicitate imobiliară	442
181. Controversa privind aplicarea dispozițiilor art. 58-60 din Legea nr. 7/1996	447
<i>§ 4. Legea aplicabilă situațiilor juridice în curs de constituire. Regimul prescripțiilor și uzucapiunilor</i>	<i>456</i>
A. PRELIMINARII	456
182. Succesiunea legilor în materie de prescripție extinctivă.....	456
183. Succesiunea legilor în materie de uzucapiune	458
184. Plan.....	458
185. Legea aplicabilă uzucapiunilor în curs.....	459
186. Legea aplicabilă prescripțiilor în curs.....	471
B. SOLUȚII TEORETICE LA CONFLICTUL LEGILOR ÎN TIMP ÎN MATERIA PRESCRIPTIEI	473
187. Prezentare generală	473
188. Instituirea sau suprimarea prescripției	475
189. Începutul prescripției.....	476
190. Cauzele de întrerupere a prescripției	476
191. Cauzele de suspendare a prescripției.....	477
192. Termenul de prescripție extinctivă.....	477
193. Împlinirea prescripției extinctive	486
194. Teoria lui Jacques Héron: Aplicarea retrospectivă a legii noi prescripțiilor în curs	487
195. Teoria lui Pierre Fleury-Le Gros.....	491
196. Aprecieri critică.....	495
197. Soluția reținută. Aplicarea legii vechi prescripțiilor începute și neîmplinite	499
<i>§ 5. Legea aplicabilă exproprierii bunurilor private pentru cauză de utilitate publică</i>	<i>500</i>
199. Datele problemei	500
200. Controversa asupra aplicării în timp a dispozițiilor art. 35-36 ale Legii nr. 33/1994	502
201. Aprecieri critică. Soluția reținută	506

TITLUL III APLICAREA ÎN TIMP A NOULUI COD CIVIL

Capitolul I. Considerații generale	510
202. Precizări prealabile.....	510
203. Noul Cod civil și reforma dreptului privat.....	511
204. Intrarea în vigoare a Noului Cod civil.....	513
205. Soarta legislației civile anterioare Noului Cod civil	514
206. Situația tranzitorie. Conflictul (concursul) legilor în timp.....	516
207. Soluționarea conflictului temporal dintre vechea legislație civilă și Noul Cod civil	519
Capitolul II. Principiul neretroactivității și noul Cod civil	522
§ 1. <i>Preliminarii</i>	522
209. Noțiuni generale.....	522
210. Consacrarea principiului neretroactivității Noului Cod civil. Aplicații de principiu	522
§ 2. <i>Aplicații ale principiului neretroactivității</i>	524
211. Precizări prealabile.....	524
212. Dreptul persoanelor.....	524
213. Dreptul obligațiilor. Validitatea și eficacitatea obligațiilor contractuale	525
214. Dreptul obligațiilor (continuare). Regimul obligațiilor extracontractuale	527
215. Publicitatea drepturilor.....	527
216. Dreptul succesoral.....	529
217. Prescripțiile, uzucapiunile și termenele de decădere materială.....	529
§ 3. <i>Excepții de la principiul neretroactivității</i>	530
218. Datele problemei	530
219. Cazuri de retroactivitate	530
Capitolul III. Principiul aplicării imediate și noul Cod civil	535
§ 1. <i>Preliminarii</i>	535
220. Noțiuni generale.....	535
221. Consacrarea principiului aplicării imediate a Noului Cod civil.....	535
§ 2. <i>Aplicarea imediată non-generală (limitată) a Noului Cod civil</i>	537
A. CONSIDERAȚII GENERALE	537
222. Precizări prealabile.....	537
223. Consacrarea principiului aplicării exclusive a dispozițiilor NCC numai actelor, faptelor și situațiilor juridice viitoare.....	537
B. APLICAȚII ALE ACȚIUNII NON-GENERALE (LIMITATE) A NOULUI COD CIVIL	538
224. Starea și capacitatea persoanelor.....	538

225. Filiația	538
226. Posesia.....	538
227. Uzucapiunea.....	539
228. Formalitățile de publicitate imobiliară.....	539
229. Regimul contractelor.....	539
230. Regimul prescripțiilor	540
231. Regimul decăderilor.....	540
<i>§ 3. Aplicarea imediată generală (nelimitată) a Noului Cod civil</i>	<i>540</i>
A. APLICAREA PURĂ ȘI SIMPLĂ, NECONDIȚIONATĂ SAU NECIRCUMSTANȚIATĂ, A NOULUI COD CIVIL	540
232. Precizări prealabile.....	540
233. Dreptul persoanelor.....	540
234. Dreptul familiei	541
235. Dreptul bunurilor	541
236. Dreptul succesoral.....	542
237. Dreptul obligațiilor extracontractuale	542
B. APLICAREA CONDIȚIONATĂ SAU SUBSIDIARĂ A NOULUI COD CIVIL	542
238. Precizări prealabile.....	542
239. Dreptul persoanelor.....	542
240. Dreptul familiei	542
241. Dreptul bunurilor.....	543
242. Dreptul obligațiilor.....	544
Capitolul IV. Principiul supraviețuirii legii vechi și noul Cod civil	545
<i>§ 1. Preliminarii</i>	<i>545</i>
243. Noțiuni generale.....	545
244. Consacrarea principiului supraviețuirii legii vechi	545
<i>§ 2. Aplicații ale principiului supraviețuirii legii vechi</i>	<i>546</i>
245. Precizări prealabile.....	546
246. Accesiunea imobiliară.....	547
247. Servituțiile legale.....	547
248. Uzucapiunile în curs.....	547
249. Publicitatea imobiliară	553
250. Precizări prealabile.....	558
251. Regimul contractelor.....	558
252. Precizări prealabile.....	559
253. Prescripțiile în curs.....	559
254. În loc de concluzii	560
255. Et hinc est finis librī.....	563
Bibliografie selectivă	565
Indice de autori	581

Conf. univ. dr. MARIAN NICOLAE
Facultatea de Drept
Universitatea din București

**CONTRIBUȚII LA STUDIUL
CONFLICTULUI DE LEGI
ÎN TIMP ÎN MATERIE CIVILĂ
(ÎN LUMINA NOULUI COD CIVIL)**

*

„Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/89/1.5/S/61968,
proiect strategic ID 61968 (2009), cofinanțat din Fondul Social European,
prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013”

Universul Juridic
București
-2013-

*Profesorului Șerban Beligrădeanu,
în semn de recunoștință pentru neprețuita
colaborare profesională contra autenticei
recompense, o statornică și vie comuniune
spirituală.*

Motto

«Oficiul legilor este de a regla viitorul;
trecutul nu mai este în puterea lor»

(Portalis)

CUVÂNT-ÎNAINTE*

„Oficiul (rostul) legilor este de a regla viitorul, trecutul nu mai este în puterea lor”¹ sunt faimoasele cuvinte rostite de Portalis, în Expunerea de motive la Titlul preliminar (*Despre publicarea, efectele și aplicarea legilor în general*) al Proiectului Codului civil francez, în legătură cu rațiunea și legitimitatea înscrierii principiului neretroactivității legilor în celebrul art. 2 din Codul napoleonian. Același mare jurisconsult discutând mai departe chestiunea retroactivității legilor și efectele lor nefaste, arăta, în continuare, următoarele:

«Pretutindeni unde retroactivitatea legilor ar fi admisă, nu numai securitatea n-ar mai exista, dar nici măcar umbra ei. Legea naturală nu este limitată nici de timpuri, nici de locuri, căci ea este în toate țările și pentru toate secolele. Dar legile pozitive, care sunt opera oamenilor, nu există pentru noi decât când ele se promulgă, și nu pot să aibă efect decât când ele există. Libertatea civilă consistă în dreptul de a face ceea ce legea nu interzice, considerându-se ca lucru permis tot ceea ce nu este oprit. Ce ar deveni, deci, libertatea civilă, dacă cetățeanul s-ar teme ca dintr-odată și fără veste să fie expus pericolului de a fi cercetat (controlat) în acțiunile sale sau tulburat în drepturile sale câștigate, printr-o lege posterioară?

Să nu confundăm hotărârile judecătorești cu legile. Este de natura hotărârilor judecătorești a regla trecutul, pentru că ele nu pot să intervină decât asupra acțiunilor deschise și asupra faptelor cărora li se aplicau legile existente. Dar trecutul n-ar putea să intre în domeniul legilor noi care nu-l reglementau. Puterea legislativă este omnipotentă. Legea stabilește, conservă, schimbă, modifică, perfecționează, distruge ceea ce este; ea nu creează ceea ce nu există încă. Capul unui mare legislator este un fel de Olimp de unde pornesc aceste idei vaste, aceste concepții fericite care prezidează fericirea oamenilor și destinul Imperiilor. Dar puterea legii nu poate să se întindă asupra lucrurilor care nu mai sunt, și care, prin chiar aceasta, sunt în afară de

* „Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/89/1.5/S/61968, proiect strategic ID 61968 (2009), cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.” („This work was supported by the strategic grant POSDRU/89/1.5/S/61968, Project ID61968 (2009), co-financed by the European Social Fund within the Sectorial Operational Program Human Resources Development 2007-2013.”).

¹ «L'office des lois est de régler l'avenir; le passé n'est plus en leur pouvoir» (Portalis, *Discours préliminaire*, Exposé des motifs du tit. 1er du Code civil), apud Merlin, v^o *Effet rétroactif*, in «Répertoire universel et raisonné de jurisprudence», 5e éd., t. X, H. Tarlier, Libraire-Éditeur, Bruxelles, 1826, p. 1. V. și G. Măzescu, *Maximele dreptului roman cu aplicațiune la Codicele nostru civil*, Partea I^A, Jassy, Tipo-Litografia H. Goldner, 1880, p. 41.

orice putere. Omul care nu ocupă decât un punct în timp ca și în spațiu, ar fi o ființă foarte nefericită, dacă nu s-ar putea crede în siguranță nici măcar pentru viața sa trecută. Pentru această porțiune a existenței sale, n-a purtat el deja toată povara sorții sale? Trecutul poate să lase regrete, dar el pune capăt tuturor incertitudinilor. În ordinea naturii, nu este incert decât, viitorul și încă incertitudinea aceasta poate fi îndulcită de speranță, această companie fidelă a slăbiciunii noastre. Ar fi să facem și mai tristă condiția umanității, dacă am voi să schimbăm, prin sistemul legislației sistemul naturii, și, pentru un timp care nu mai este, să căutăm a face să reînvie temerile noastre, fără a putea să ne redea și speranțele noastre. Departe de noi ideea acelor legi cu două fețe care, având neîncetat un ochi asupra trecutului, și pe celălalt asupra viitorului, ar seca izvorul încrederii și ar deveni un principiu etern de injustiție, de tulburare și dezordine. Pentru ce, se va zice, să lăsăm nepedepsite abuzuri care existau înainte de legea pe care o promulgăm pentru a le reprima? Pentru că nu trebuie ca remediul să fie mai dăunător decât boala însăși. Orice lege se naște dintr-un abuz. N-ar exista, deci, nicio lege care să nu fie retroactivă. Nu trebuie să se ceară oamenilor ca să fie înaintea legii ceea ce ei nu trebuie să devină decât în urma ei»².

² «Partout où la rétroactivité des Lois serait admise, non-seulement la sûreté n'existerait plus, mais son ombre même. La loi naturelle n'est limitée, ni par le temps, ni par les lieux, parce qu'elle est de tous les pays et de tous siècles. Mais les lois positives, qui sont l'ouvrage des hommes, n'existent pour nous que quand on le promulgue, et elles ne peuvent avoir d'effet que quand elles existent. La liberté civile consiste dans le droit de faire ce que la loi ne prohibe pas, on regarde comme permis tout ce qui n'est pas défendu. Que deviendrait donc la liberté civile, si le citoyen pouvait craindre qu'après coup, il serait exposé au danger d'être recherché dans ses actions, ou troublé dans ses droits acquis, par une loi postérieure?»

Ne confundons pas les jugements avec les lois. Il est de la nature des jugements de régler le passé, parce qu'ils ne peuvent intervenir que sur des actions ouverts, et sur des faits auxquels ils appliquent les lois existantes. Mais le passé se saurait être du domaine des lois nouvelles, qui ne le régissaient pas. Le pouvoir législatif est la toute-puissance humaine. La loi établit, conserve, change, modifie, perfectionne, détruit ce qui est; elle crée ce qui n'est pas encore. La tête d'un grand législateur est une espèce d'Olympe d'où partent ces idées vastes, ces conceptions heureuses, qui président au bonheur des hommes et à la destinée des Empires. Mais le pouvoir de la loi ne peut s'étendre sur des choses qui ne sont plus, et qui, par-là même, sont hors de tout pouvoir. L'homme qui n'occupe qu'un point dans le temps comme dans l'espace, serait un être malheureux, s'il ne pouvait se croire en sûreté, même pour sa vie passée. Pour cette portion de son existence, n'a-t-il pas déjà porté tous le poids de sa destinée? Le passé peut laisser des regrets, mais il termine toutes les incertitudes. Dans l'ordre de la nature, il n'y a d'incertain que l'avenir, et encore l'incertitude est alors adoucie par l'espérance, cette compagne fidèle de notre faiblesse. Ce serait empirer la triste condition de l'humanité, que de vouloir changer, par le système, de la législation le système de la nature, et de chercher pour un temps qui n'est plus, à faire revivre nos craintes, sans pouvoir nous rendre non espérances. Loin de nous l'idée de ces lois à deux faces qui, ayant sans cesse un œil sur le passé, et l'autre sur l'avenir, dessécheraient la source de la confiance, et deviendraient un principe éternel d'injustice, de bouleversement et de désordre. Pourquoi, dira-t-on, laisser impunis des abus qui existaient avant la loi que l'on promulgue pour les réprimer? Parce qu'il ne faut que le remède soit pire que le mal. Toute loi naît d'un abus. Il n'y aurait donc point de loi que ne dût être rétroactive. Il ne faut point exiger que les hommes soient avant la loi, ce qu'ils ne doivent devenir que par elle» (Portalis, *loc. cit. supra* [nota precedentă], pp. 1-2).

Sub pretextul de a urmări binele public, legiuitorul n-a ținut și nu ține seama de aceste mari, uriașe principii de filozofie politică și juridică, îmbrăcând haina de judecător și aruncându-se în arenă, tranșând disputele dintre părți, modificând drepturile și obligațiilor lor trecute sau viitoare, într-un cuvânt devenind din „supraarbitru” sau, mai exact, din „organizator” al jocului, cel mai teribil jucător, râvnit de unii, detestat de alții.

Oficiul legiuitorului este de a legifera, iar nu de a judeca acte, fapte sau situații trecute sau actuale.

Problema soluționării conflictelor de legi în timp comportă, așadar, nu doar un aspect tehnic, juridic, ci și unul politic și moral.

În lucrarea de față, cercetarea noastră se limitează la primul aspect; chestiunea moralității și a aspectelor social-politice ale conflictului de legi în timp interesează alte discipline, precum științele etice, politice, economice, sociologice, motiv pentru care această chestiune este exclusă din sfera preocupărilor noastre.

Materia conflictului de legi în timp este însă „perenă” (J. Héron), născându-se, practic, odată cu trecerea de la dreptul cutumiar la dreptul legislativ, și ea a fascinat dintotdeauna pe doctrinari și practicieni, dar, din nefericire, rezultatele cercetărilor acestora sunt departe de a fi mulțumitoare, cu mult sub imensa cantitate de energie și de inteligență consumate în vederea elucidării problemelor aplicării în timp a normelor juridice. Explicația rezidă nu doar în dificultatea extraordinară a materiei, rezultată din împletirea problemelor teoretice și a intereselor felurite și divergente ale „actorilor” juridici, cât și din componenta politică a acesteia, care, cu greu, pot fi dissociate. Căci nevoia de stabilitate, de conservare a drepturilor și situațiilor legitim dobândite este incompatibilă cu dorința de schimbare, de evoluție, cu nevoia de promovare a interesului public și cu sentimentul de dreptate socială.

Din punct de vedere tehnic, problema fundamentală a schimbărilor sau prefacerilor legislative este și rămâne aceea a legii aplicabile așa-numitelor «situații în curs», *i.e.* a actelor sau faptelor juridice în curs de constituire, modificare sau stingere, pe de o parte, și a efectelor viitoare (*i.e.* neconsumate) ale situațiilor juridice anterior născute intrării în vigoare a legii noi.

Această chestiune a fost socotită, pe bună dreptate, drept piatra de încercare (*la pietra di saggio, la pietra del paragone; la pierre de touche* etc.) a oricărei teorii generale în materia dreptului intertemporal, adică a dreptului aplicabil conflictului de legi în timp³.

³ În acest sens, v. G. Pace, *Il diritto transitorio con particolare riguardo al diritto privato* (con prefazione del prof. Mario Rotondi), Casa Editrice Ambrosiana, Milano, 1944, n° 77, p. 260. Cf. G. Brogini, *La retroattività della legge nella prospettiva romanistica*, in «Coniectanea. Studi di diritto romano», Milano, Giuffrè Editore, 1966, pp. 391-392; J. Ghestin, G. Goubeaux et Muriel Fabre-Magnan, *Traité de droit civil. Introduction générale*, 4e éd., L.G.D.J., Paris, 1994, n° 382, p. 342.

Într-adevăr, de-a lungul timpului, această chestiune capitală a primit soluții diferite în cazul faptelor juridice complexe și al legii aplicabile consecințelor juridice viitoare ale faptelor trecute, iar aceste soluții au fost și sunt discutabile.

Care sunt însă datele problemei aplicării în timp a legii? Dar soluțiile ei? Teoretice și legale?

Sub primul aspect – faptele juridice începute sub legea veche și consumate după intrarea în vigoare a legii noi –, aceste fapte trebuie sau nu supuse exclusiv acțiunii legii noi, deoarece ele s-au îndeplinit sub această lege?

Sub al doilea aspect, și mai delicat – efectele juridice ale faptelor trecute –, trebuie oare ca legea veche să governeze toate efectele juridice ale faptelor îndeplinite sub imperiul său, indiferent dacă aceste efecte se produc sau se realizează înainte sau după intrarea în vigoare a legii noi sau, dimpotrivă, trebuie distins între efectele produse sub imperiul legii vechi și cele produse după această dată și, deci, trebuie să se dea eficiență atât legii vechi, cât și legii noi?

După cum deja am amintit și așa cum vom vedea, de altfel, într-un capitol special rezervat acestor chestiuni, mai ales această din urmă problemă – efectele viitoare ale situațiilor juridice anterior născute – a primit și primește răspunsuri diferite, în funcție de viziunea sau concepția adoptată de fiecare teoretician al dreptului: fie aplicarea exclusivă a legii vechi (teoria drepturilor câștigate și teoria faptului consumat), fie teoria aplicării imediate a legii noi (Paul Roubier), fie, în sfârșit, aplicarea uneia sau alteia din cele două legi, în funcție de oportunitate sau, după caz, în funcție de ipoteza normei noi (teoria normativistă – Gaetano Pace, E.-L. Bach, Jacques Héron etc.).

Alături de soluțiile teoretice, în caz de conflict de legi în timp, există, de regulă, și anumite principii și reguli destinate să rezolve succesiunea legilor în timp, numite norme conflictuale sau norme de drept intertemporal, deoarece au caracter instrumental, iar nu substanțial.

În general, normele de drept intertemporal au valoare supralegislativă, deoarece sunt un *ius supra iura*, fiind, uneori, consacrate chiar în legea fundamentală.

Este și cazul Constituției României din 1991, care a statornicit principiul neretroactivității legii noi, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile [art. 15 alin. (2)].

Prevederile constituționale, fiind, de cele mai multe ori sumare, cum este și cazul art. 15 alin. (2) din Constituție, sunt dezvoltate de legile infraconstituționale, de regulă, în legile fundamentale, complexe, cum sunt codurile adoptate pentru reglementarea relațiilor sociale dintr-un anumit domeniu al societății.

Este și cazul Noului Cod civil (L. nr. 287/2009)⁴ și Noului Cod de procedură civilă (L. nr. 134/2010)⁵, care conțin dispoziții legale pentru soluționarea conflictului de legi în timp și care dezvoltă, sub anumite aspecte, dispozițiile constituționale.

Monografia de față privește analiza conflictului de legi civile în timp în lumina Noului Cod civil, având, așadar, un obiect de cercetare limitat doar la succesiunea

⁴ Intrat în vigoare la 1 octombrie 2011.

⁵ Intrat în vigoare la 15 februarie 2013.

legilor civile, iar nu și la succesiunea legilor procesual civile și, cu atât mai mult, la succesiunea legilor în general.

Totuși, dat fiind faptul că, în dreptul nostru, nu există o teorie generală a dreptului intertemporal, ci numai studii sau cercetări răsfețe și dispartate, am simțit nevoia ca, înainte de a analiza principiile dreptului intertemporal civil (în lumina Noului Cod civil) și a vedea locul și specificul acestora în ansamblul dreptului intertemporal român, să cercetăm, măcar sumar, aspectele generale de drept intertemporal (noțiune, obiect, conținut, delimitare și natură juridică), spre a vedea dacă normele de drept intertemporal sunt norme specifice prin obiectul sau funcția lor, ori, dimpotrivă, sunt norme lipsite de autonomie și specificitate, respectiv simple aspecte particulare ale acțiunii normelor de drept substanțial sau procesual, cum s-a susținut uneori și ar putea rezulta din analiza și studiul acestora în cadrul diferitelor discipline juridice („Drept civil”, „Drept penal”, „Drept administrativ”, „Drept procesual” etc.).

Totodată, studiul principiilor dreptului intertemporal civil (în lumina Noului Cod civil) nu poate fi desăvârșit, în lipsa unei scurte incursiuni asupra modului de aplicare a dispozițiilor sale, după 1 octombrie 2011, astfel cum acesta este reglementat de legea de punere în aplicare, Legea nr. 71/2011. Aplicarea noului cod se face oare cu respectarea principiilor de drept intertemporal sau există excepții sau aplicații particulare, justificate de ampla reformă a dreptului privat român?

În consecință, prezenta lucrare este structurată în trei titluri:

– Titlul I, intitulat „*Noțiuni de drept intertemporal*”, constituie o analiză de ansamblu a problematicii generale a dreptului intertemporal, respectiv: natura și obiectul chestiunilor de drept intertemporal, noțiunea, conținutul și delimitarea dreptului intertemporal, precum și obiectul acestuia, respectiv conflictul real de legi în timp.

– Titlul al II-lea, denumit „*Principiile dreptului intertemporal civil*” se ocupă de aplicarea în timp a legii civile în lumina Noului Cod civil, respectiv a dispozițiilor art. 6, care consacră cele trei principii generale: principiul neretroactivității, principiul aplicării imediate a legii noi și principiul supraviețuirii legii vechi; de asemenea, sunt discutate unele probleme speciale legate de aplicarea în timp a legii civile, în materii diverse (nulitatea actului juridic civil, formalitățile de publicitate, uzucapiunea și prescripția extinctivă, dar și exproprierea pentru cauză de utilitate publică).

– În fine, Titlul al III-lea, intitulat „*Aplicarea în timp a Noului Cod civil*”, cuprinde o analiză de ansamblu a dispozițiilor de drept intertemporal ale Legii nr. 71/2011, cu modificările ulterioare, din perspectiva celor trei principii generale ale dreptului intertemporal civil: principiul neretroactivității, principiul aplicării imediate a legii noi și principiul supraviețuirii legii vechi.

La elaborarea prezentei lucrări s-a folosit materialul bibliografic, român și străin, publicat până la 31 decembrie 2012, o mențiune aparte reprezentând-o lucrările de drept italian, care au putut fi consultate în urma unui stagiu de pregătire la Florența, în cursul lunii noiembrie 2012.

În final, sperând că prezenta lucrare constituie un început reușit în relansarea studiilor și cercetărilor de drept intertemporal, iar, prin conținutul său, reprezintă un instrument util de lucru, atât pentru teoreticieni, cât și pentru practicienii dreptului, inclusiv studenți, masteranzi, doctoranzi și alți profesioniști, dorim să mulțumim, totodată, și Editurii Universul Juridic, pentru buna colaborare la tehnoredactarea și publicarea acestei monografii într-un timp record și în condiții grafice excelente.

Sinaia, 21 martie 2013

Marian NICOLAE